

Рішення спеціалізованої вченої ради про присудження ступеня доктора філософії

Разова спеціалізована вчена рада Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк, ухвалила рішення про присудження ступеня доктора філософії Дружук Ірині Михайлівні з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія на підставі публічного захисту дисертації «Фонетична система говірок Волинського Полісся» 27 грудня 2023 року.

Дружук Ірина Михайлівна, 1995 року народження, громадянка України. Освіта вища: у 2016 році закінчила Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки, здобула ступінь бакалавра за спеціальністю «Українська мова та література. Світова література», у 2018 році в названому університеті здобула ступінь магістра філології, наукового співробітника, фахівця з української мови, української та світової літератури. У вересні 2023 року завершила навчання в аспірантурі Волинського національного університету імені Лесі Українки за спеціальністю 035 Філологія ОНП «Мова, література, фольклор пограниччя». З вересня 2021 року і дотепер працює викладачем української мови Володимирського фахового педагогічного коледжу імені Агатангела Кримського.

Дисертацію виконано у Волинському національному університеті імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк.

Науковий керівник – Аркушин Григорій Львович, доктор філологічних наук, професор кафедри української мови та лінгводидактики Волинського національного університету імені Лесі Українки.

Основні результати дисертації висвітлені в 20 публікаціях, зокрема 5 – у виданнях, затверджених МОН України як фахові, 15 – в інших виданнях та матеріалах конференцій, із них 2 – у закордонних періодичних виданнях.

1. Дружук І. Фонетичні діалектизми в романі Володимира Лиса «Століття Якова» і їхні відповідники в згоранській говірці: порівняльний аспект.

Лінгвостилістичні студії. Луцьк, 2018. Вип. 8. С. 77–87. Фахове видання України.

2. Дружук І. До питання про явище $a > e$ у волинсько-поліських говірках. *Лінгвістика*. Старобільськ, 2019. № 1 (40). С. 26–35. Фахове видання України.

3. Дружук І. Вияви **o* в новозакритих складах у волинсько-поліських говірках. *Лінгвістика*. Старобільськ, 2020. № 1 (42). С. 28–40. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2020-1-42-28-39>. Фахове видання України.

4. Дружук І. Рефлексія **e* у волинсько-поліських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету. Філологія*. Ужгород, 2021. Вип. 1 (45). С. 105–111. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2020-1-42-28-39>. Фахове видання України.

5. Дружук І. Говіркова фонетика збірки оповідань О. Лотоцької «Нині зозуля кувала». *Лінгвістика*. Полтава, 2023. № 1 (47). С. 25–33. DOI: <https://doi.org/10.12958/2227-2631-2023-1-47-25-32>. Фахове видання України.

Кількість, обсяг та зміст друкованих праць відповідають вимогам Кабінету Міністрів України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У дискусії взяли участь голова й члени разової спеціалізованої вченої ради:

Громик Юрій Васильович, кандидат філологічних наук, проректор з навчальної роботи та рекрутації, професор кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, рецензент.

Зауваження:

1. У спеціальній монографічній праці, яку присвячено системному описові явищ саме фонетичного рівня, на жаль, зовсім не згадано про унікальну на всьому слов'янському тлі четверту перехідну палаталізацію задньоязикових консонантів у говірці с. Городок, де звукосполюки **ky*, **xu* реалізовано

у варіантах [ц'і], [с'і]: *доці* «доки», *с'цілко* «скільки», *навпашц'є* «наопашки», *с'єтрий* «хитрий», *с'іба*, *тр'ос'і*, або, наприклад, про розклад носових вокалів у структурі давно засвоєних полонізмів: *й'єнчити*, *фр'єнз'лі* / *пр'єнз'лі*, *май'онток* та ін.

2. Говорячи про гіперизм, авторка подає тільки опускання початкового етимологічного [г] і пояснює це відштовхуванням від форм із відповідним протетичним консонантом: *ул'ати*, *ул'айте*. Водночас у межах досліджуваного ареалу опускання [г] або заступлення його іншими звуками зауважене і в середині, і в кінці слів, як-от: *стен'о*, *зал'єд'ав*, *с'н'ів* / *сн'і* «сніг», *мо'йалк'і* «могилки», *то'їд'і* / *то'ї* < *тог'ї* і *тов'ді* / *то'ді* < *тог'ді* «тоді», *ни'д'є* / *нид'є* < *ниг'д'є* «ніде», де про відштовхування від протези говорити ніяк не випадає; а з огляду на те, що в деяких тих-таки говірках можливий перехід не тільки [г] > [й], але й [д'] > [й] (*се'й'ш* «сидиш»), то, мабуть, явище спричинене якимись іншими чинниками. Натомість як гіперизми варто б кваліфікувати розвиток *o > [i] у відкритих наголошених складах у випадках на зразок *мн'іго*, *п'ік'і* «поки», заступлення [y] > [i] в закритих складах, як-от: *тут'ін* / *тут'ін* / *тук'ін* «тютюн», *г'авс'ц'ік* «галстук», *шч'ір* «щур», *к'іт'ас* < *кут'ас* «китиця», розвиток [y] > [o] в післянаголошених закритих складах на зразок *п'ор'оч*, *з'амож* та багато іншого.

3. У процесі опису позиційної реалізації сучасного [o], мабуть, варто загалом не брати до уваги випадків оказіонального цитування російської мови, як-от: *бал'ш'ой*, *паш'ол*, *паш'лі*, *калх'оз*, *с'і* *равн'о*, *раб'отала* і под., бо ці зовсім не органічні для місцевих говірок структури ніяк не відображають специфіку волинсько-поліської фонетики. Натомість треба було б більше уваги надати говіркам с. Велимче і с. Датинь, де в ненаголошеній позиції [o] > [a] незалежно від фонетичного оточення: *малак'о*, *вад'а*, *кар'ове* «корова», *сал'оме* «солома». Авторка окремо не прокоментувала цього цікавого явища, обмежившись тільки цитатою, що таку вимову мешканці цих сіл «привезли з біженства» після 1921 р. Шкода, що пані Ірина Дружук не вдалася до міркувань, чи таке зовсім не органічне (набуте) і відносно пізнє за походженням явище спричинило б у суміжних говірках гіперичне відштовхування – заступлення [a] > [o] в ненаголошеній позиції: *сток'ан*, *коп'уста*, *ломп'адка*, а то й навіть під

наголосом: *бóба* «баба», *мóти* «мати», *хóта* «хата». Можливо, велимецьке і датинське «акання» – все ж не настільки пізні за походженням, а давніше, природне? Може, то справді вияв якихось міграцій, але давніших, не ХХ ст.? Тій-таки велимецькій та кільком сусіднім говіркам характерний ще один цікавий процес, коли ненаголошений [а] може бути реалізований у варіанті [e]: *кеза́ти*, *кенáве* «канава», *салóме* «солома» (авторка лише побіжно згадала, що вчені фіксували такі переходи). Фонетичні заступлення якраз такого характеру трапляються в деяких інших не надто віддалених у просторі слов'янських ареалах.

Грицевич Юрій Васильович, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, рецензент.

Зауваження:

1. Не погоджуємось із кваліфікацією як явищ одного рівня фонетичних процесів у словах: *йáблико*, *йáблин'а* та *рижá* 'іржа', *риж'éвиї* 'іржавий' (с. 84).

2. У реченні «У структурі числівників *йідін*, *йідна́*, *йідне́*, *йідн'і́*, *йідна́ковиї*, *йідна́куво...*» (с. 92) здобувачка помилково подає в переліку також слова інших частиномовних класів.

3. Серед моментів, які ускладнюють читання дисертації: а) стилістичні недоліки: *Уперше Г. Аркушин звернув увагу на західнополіські говірки як єдиний об'єкт дослідження в навчальному посібнику «Західнополіська діалектологія»* (с. 40), *С. Толстая, описуючи це явище на півночі ВП* (с. 92), *палаталізує попередній консонант* (с. 74); б) лексичні анормативи, порушення евфонії: *межиріччя річок* (с. 38), *вживання в живому мовленні* (с. 51), *пор. зі відтвореною êінформацією* (с. 120); в) відсутність пояснення до окремих лексем: *бон* (с. 57), *Ул'эх* (с. 86) тощо; г) зрідка в тексті трапляються неуніфіковані семантичні лапки, пор.: *порóх* 'поріг', *окрóп* 'кріп'; г) огріхи друку: *0.35 Філологія* замість *035 Філологія* (с. 1).

Гримашевич Галина Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови та методики її навчання Навчально-наукового інституту філології та журналістики Житомирського державного університету імені І. Франка, опонент.

Зауваження:

1. Докладно проаналізувавши погляди вчених щодо голосних звуків неоднорідної артикуляції (розділ 2), дисертантка, на жаль, не опрацювала статей та дисертаційної праці М. Никончука «Правобережнополіські говірки в лінгвогеографічному висвітленні», де діалектолог, хоча й досліджував лексичну систему Середнього Полісся, аргументовано доводив наявність таких звуків у правобережнополіських (середньополіських) говірках, особливо на місці *ě, не заперечуючи наявності в минулому на досліджуваних теренах і дифтонгів, підтвердженням чого є форми на зразок *пйѣч*, *вйѣник*, *мйѣсец*. Крім того, реалізуючи завдання 6 (виділити говіркові групи Волинського Полісся й порівняти їх з ареалами, виокремленими діалектологами на лексичному та морфологічному рівнях), І. М. Дружук, спираючись на зазначені вище у відгуку дослідження лексичної та морфологічної системи волинсько-поліських говірок, не взяла до уваги низку праць В. Куриленка, із-поміж яких й «Атлас лексики тваринництва у поліських діалектах», де автор подав низку лексичних карт, на яких представлено релевантні лексичні риси Волинського Полісся.

2. Хоча дисертантка не ставила собі за мету зіставити досліджувані явища із сусідніми діалектними зонами, усе ж, на нашу думку, опис фонетичних особливостей у царині вокалізму та консонантизму досліджуваних говірок у зіставленні з іншими суміжними теренами, особливо середньополіським та волинським діалектами, із якими волинсько-поліські говірки мають значну територію перехідних говірок, уможливив би виявлення спільних ареалів.

3. Аналізуючи явище афези в досліджуваних говірках, І. Дружук виокремлює одиничні випадки редуції початкових складів здебільшого в словах іншомовного походження (*л'ісапѣт*, *беркул'оз*, *таракта* 'катаракта', *струмѣнт* 'інструмент' та ін.), водночас поряд із ними наведено форми *бўн'а* 'бабуня', *мѣдик* 'ведмедик' та ін. Чи не зумовлена наявність таких форм, на думку

дисертанти, дитячим мовленням, хоча респонденти – представники старшого покоління?

4. Загалом дисертація І. Дружук відзначається грамотністю, дотриманням наукового стилю, евфонічних чергувань та технічного представлення аналізованого матеріалу у фонетичній транскрипції відповідно до особливостей діалектного мовлення. Водночас спорадично спостерігаємо деякі стилістичні недогляди (напр., на с. 19 фіксуємо применникові конструкції *при вивченні...*, *при здійсненні...*, які наразі українські граматисти, зокрема К. Городенська, І. Вихованець, вважають неправильними й пропонують замінювати їх на такі: *у процесі (під час) здійснення...*, *у процесі (під час) вивчення*.

5. На с. 19, зазначаючи теоретичне значення та практичну цінність, дисертантка вживає словосполучення *північного наріччя*. На нашу думку, у науковому стилі доречніше послуговуватись терміном *північноукраїнське наріччя* або рідше – *поліське наріччя*.

Марєєв Дмитро Анатолійович, кандидат філологічних наук, доцент, керівник навчально-методичного відділу (забезпечення міжнародної та проектної діяльності) Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, опонент.

Зауваження:

1. Багатий матеріал, зібраний із широкої мережі говірок, дозволяє здобувачці наводити численні приклади досліджуваних явищ. Однак з огляду на комплекс трансформацій номінативних одиниць у живомовному середовищі розуміння окремих із них без пояснення значення слова значно ускладнюється, наприклад, *вторік* (с. 55), *пукіс* (с. 55), *боп* (с. 57), *гукно* (с. 64), *гул'шійна* (с. 64), *вурок*, *вурок'і* (с. 140) тощо.

2. На наш погляд, під час опису фонетичних явищ варто було б частіше робити зіставлення з іншими говорами, зокрема правобережнополіським, волинським, адже волинсько-поліські говірки не існують ізольовано, а мають

спільні ареали з іншими діалектними просторами. Крім того, це дозволило б вияскравити ті фонетичні явища, які вирізняють саме ці говірки серед суміжних.

3. Зі 122 говірок зроблені експедиційні записи авторки у вигляді зв'язних розповідей і відповідей на запитання. При цьому ані в дисертації, ані в додатках до неї ми не знаходимо темарію і питальника. Частково вони представлені тільки в коментарях до карт «Атласу фонетичних особливостей говірок Волинського Полісся».

4. Вважаємо, що, крім інформантів, народжених у 30-х – на початку 40-х років ХХ століття (які, звісно, є носіями традиційної системи говірки), треба було б залучити мовців середньої вікової групи. Це дозволило б виявити й тенденції розвитку фонетичної системи обстежуваних говірок.

Данилюк Ніна Олексіївна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української мови та лінгводидактики факультету філології та журналістики Волинського національного університету імені Лесі Українки, голова ради.

Зауваження:

1. Хотілося б, щоб крім докладно перерахованих фонетичних явищ, які зафіксувала й ретельно вивчила дисертантка в говірках Волинського Полісся, був зроблений сильніший акцент на фонетичній системності досліджених говірок, на впливі історичних процесів (не лише мовних, а й соціально-політичних) на звукові явища, на унікальності діалектного ареалу, що зберігає багато архаїчних рис, уже відсутніх в інших говорах, і з огляду на це, на потребі збереження і вивчення цього мовно-культурного феномену.

Результати відкритого голосування:

«За» – 5 членів ради

«Проти» – 0 членів ради

«Утримались» – 0 членів ради

На підставі результатів відкритого голосування разова спеціалізована вчена рада Волинського національного університету імені Лесі Українки Міністерства освіти і науки України, місто Луцьк, присуджує Дружук Ірині Михайлівні ступінь доктора філософії з галузі знань 03 Гуманітарні науки за спеціальністю 035 Філологія.

Голова разової спеціалізованої
вченої ради

проф. Ніна ДАНИЛЮК